

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Администрация муниципального района «Кызылский кожуун» РТ

МБОУ Терлиг-Хаинская СОШ

РАССМОТРЕНО

ШУМО



Чадамба С.В.

Протокол №1
от «30» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО

заместитель директора
по УВР 

Ондун В.В.

Протокол №1
от «31» августа 2023 г.



РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

(ID 965301)

учебного предмета «Литературное чтение на родном (тувинском) языке»

для обучающихся 1-4 классов

с.Терлиг-Хая 2023

3 - ку класстын «Төрээн чугаа» эртеминге тургускан ажилчын программазы Тайылбыр бижии

3-кү класстын «Төрээн чугаа» эртеминге тургускан ажилчын программаны Россия Федерациязыныё «Россияның Школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканыё ниити өөредилгезиниң эге школага 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга талазы-биле күрүне стандарттарына дүүштүр, 1998 чылдың Э. Д. Ондарның 1- 4 класстарга номчулга программасына болгаш 2002 чылда үндүргени 3-кү класстарның Н. С. Конгарның, Э. Д. Ондарның «Төрээн чугаа» номунга даянып тургускан. Бо ажилчын программа эге школаның Федералдыг күрүне стандарттарының сорулгаларын чедип алырынче утланган.

2023-2024 чылдың өөредилге планында 3-кү класска номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазынга бирги чартык чылда 2 шак, а ийиги чартык чылда – 3 шак, бүдүн чылда 85 шак, ооң иштинден класстан дашкаар номчулгага 9 шакты чарыгдаар кылдыр көрдүнгөн турган. 2004 чылда Тыва Республиканың өөредилге черлериниң өөредилге планында көрдүнгени - биле 3-кү класска номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазынга неделяда 1 шак бердинген. Ооң түннелинде 3-кү класстын номчулга программасында темалар аайы-биле карышкактар тыптып кээп, 17 шак артык болуп турар. Номчулгага чылда 34 шак көрдүнүп турар. (1 шак кызырылган). Ынчангаш 3-кү класска номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазының чижек календарь-тематиктиг план чылда 34 өөредилге шагынга, неделяда 2 шакка санаттылган. Класстан дашкаар номчулганы 1 улдуңда-ла 1 шак кылдыр кириген. Бир чылда көрдүнгөн 34 өөредилге шагын улдуң аайы-биле чижек хуваалдазы :

Ажилчын программада кирип турар номчулганың тематиказы кол программада кирип турар чыл дургузунда өөредир темаларның бөлүктөр аайы-биле чижек хуваалдазынга дүгжүп турар:

«Литературлук номчулга»деп эртемниң өөредилге планында туружу

Неделяда 1 шак, чылда 34 шак

Чыл дургузунда ажилдар

№	Хевирлери		1 улдун	2 улдун	3 улдун	4 улдун
1.	Бижимел чугаа сайзырадылгазы	класска	1 чогаадыг	1 чогаадыг	1 эдертиг	1 эдертиг
		онаалга	1 рецепт	2 чогаадыг	2 чогаадыг	2 чогаадыг
2.	Чогаадыкчы чоруун сайзырады	Шүлүк чогаадыр	-	-	2	1
		Тоол	-	1	1 эде чогаадыр	1 эде чогаадыр
3.	Сөс-биле оюн («Хуулгаазын сөс»)		1	1	1	-
4.	Шээжи-биле өөренир шүлүктөр		6	6	2	4
5.	Проектилер		-	-	1	1
6.	Театржыткан көргүзүг		1	-	1	-
7.	Чогаалга чурук чуруур		-	1	1 м/ф	1
8.	Аас чугаа сайзырадылгазы					
9.	Очулдурулга ажылы		6	10	8	4
10.	Номчуурунун темпизи		65-70 (иштинде 20 хире сөс хөй)			

Чыл дургузунда чогаалдарның жанр аайы-биле үлелгези

№	Жанр	1 улдун	2 улдун	3 улдун	4 улдун	Чылда
---	------	---------	---------	---------	---------	-------

1.	Шүлүк, басня	8	8	5	6	27
2.	Чечен чугаалар	6	5	8	8	27
3.	Тоолдар	-	-	3	2	5
4.	Аас чогаалының биче хевирлери	4	-	-	-	4
5.	Тоолчургу, төөгү чугаалар	-	-	3	-	3
6.	Авторлуг тоол	-	4	-	-	4

Бо бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур ужурлуг чогаалдар иштинден уруглар төрөөн чериниң, долгандыр турар хүрээлелдин; эш-өөр болгаш үе-чергелериниң, оларның чуртталгазының, оюн-тоглаазының, ужуралдарының; бойдус болгаш оон камгалалының; тыва чоннуң чаагай чаңчылдарының; төрөөн чуртунуң төөгүзүндөн барымдааларының (дээш оон-даа ыңай) дугайында билиглерни шиңгээдип алырлар. «Солун ужуралдар» деп бөлүктө чогаалдарны класстан дашкаар немелде болгаш бот-номчулгага ажыглап болур.

Эге школаның 2- 4 класстарына чечен чогаал курузунуң утказы «Төрөөн чугаа» номнарының дузазы-биле илереттинер болгаш боттаныр.

Чечен чогаал номчулгазы деп курузунуң ниити тайылбыры

Номчулга кичээлдери дээрге эге школада өөренип турар кол эртемнерниң бирээзи деп санаттынып турар. Ол уругларның шын медреселдиг номчулгазын болгаш сөзүглел-биле ажылдап билирин, уран-чечен номчулгага сонуургалын оттуруп, уругнуң ниити сайзыралынче, эстетиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинче кичээнгейни угландырып турар.

Чечен чогаал номчулгазы деп курузун чедишкинниг өөренип алыр болза, ол эге школаның өске-даа эртемнериниң түннелдерин хандырат. Эге школага чечен чогаал номчулгазының программазы уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Оон иштинде бир онзагай черни өөреникчилерниң шын чугаалап өөредириниң кол хевирин (аргазы) - номчулганың чаңчылдарын хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажылдарны чорудары ээлеп турар.

Бердинген курс дараазында сорулгаларны чедип алырынче угланган:

- ыткыр (дыңналдыр) номчуурунун хевиринден эгелээш, ханы, медреселдиг иштинде номчуурун, литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянын номчууру; номчаан чогаалының утказын сайгарып, ында кол чүүлдү илередип, оон чогуур түннелдер кылыры, номчаан сөзүглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварына, абзац дузазы-биле план тургузарына, номчаан чүүлүнүн утказын делгереңгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап өөрениринге чаңчыктырат;
- уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг езуга, бот-боттарына негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мөзүлүг аажы-чаңга, күш-ажылга кижизидер;
- уругларның ном-биле ажылдап, оон билиг тыварына номну үргүлчү номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран сөстүн тургузукчулары - чогаалчыларның чогаадыкчы ажил-херектеринге сонуургалдыг болурун чедип алыр;
- хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле аңгы-аңгы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;
- уругларның чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыннап билириниң база сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлерин сайгарып шыдаптарының чаңчылдарын шиңгээттирер;
- уругларның өөренген чогаалдарының утказын, оон маадырларының хөделиишкннерин, чорук-херектерин ханы шиңгээдип ап, аңаа хамаарыштыр чогуур үнелелди берип, боттарының сагыш-сеткилин хайныышкынны-биле илередип шыдаарының, чечен чогаалды долугу-биле шиңгээдип алырына аргаларын сайзырадыр;

- чечен чогаалдың уран чурумалдыг дылын, омур-хевир тургузарынга аян кирир аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны өөредир; оларны боданыр аргаларын болгаш чогаалдыкчы бодалын сайзырадыр;
- шүлүк чогаалын кичээнгейлиг дыннап билириниң аргаларын сайзыратпышаан, оон уран сөзүн чарашсынар болгаш ханы шингээдип алырының дуржулгазын мөөңнөп, аңаа уран-чечен хөөннүг болгаш сонургалдыг болурун кижизидер;
- долгандыр турар хүрээлел болгаш бойдус дугайында уругларның боттут бодалдарын сайзырадып, ону шын угап болгаш медресеп билириниң дуржулгазын байыдар;

Номчулганы эге школаның өөредилге эртеми кылдыр кириген болганда, ол чүгле өөредиглиг эвес, а кижизидиглиг сорулгаларны шиитпирлээр улуг ужур уткалыг. Хар – назынынга дүгжүп турар уран-чечен чогаалдар-биле таныжылганың мөзү-бүдүш болгаш эстетиктиг ужур-утказы уругларны миниишкиннеринге, угаан-медреселинге болгаш номчукчунуң тура-соруунга салдарлыг, национал болгаш бүгү кижиги төрөлгөтөнниң үнелиг чүүлдеринге тааржыр хууда шынарларның хевирлеттинеринге дузалаар. өөреникчилерниң моральдыг нормаларже уг-шин тып билири, оларның боттарының херектери биле культурлук кижиниң аажы-чаңының этиктиг принциптеринге хамаарыштырып билирин сайзырадыр; эки сеткилдиг кады ажилдажылганың чаңчылдарын кижизидер. Чечен чогаал номчулганы деп курсту шингээдип ап турар үеде эге школаның өөреникчилериниң коммуникативтиг культуразының деңгели бедир: диалогтар тургузар билиглери; бодунуң үзел-бодалын дамчыдып билири; бердинген чугааларның сорулгаларының аайы-биле монологтарны тургузуп билири; сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлери-биле ажилдап билири; номнуң тайылбыр аппарата-биле бот ажилдап билири; словарьлардан, справочниктерден, энциклопедиялардан чогуур ужурлук медээлерни тып билири хевирлеттинер.

Номчулга кичээлдеринге өөреникчи бодун шыырак билиглиг номчукчу мен деп чүүлдү билип алырынга дузалап турар номчукчунуң харыылап билир айтырыглары хевирлеттинер. Билиглиг номчукчу үргүлчү ном номчуурунга, сөзүглел-биле ажилдаарының аргаларын болгаш номчулганың техниказын, номчаан болгаш дыннаан чогаалдарының утказын билип алырынга, номнарда бар билиглерни боттары тып болгаш үнелеп билиринче чүткүлдүг болур.

Бердинген курс уругларның чечен чогаалдарны номчуурунче сонургалын бедидер. Чечен чогаал эртеминге хамаарыштыр 3-4 класстарга дараазында бөдүүн билиглер-биле база таныштырып болур: автор дугайында бөдүүн дыңнадыглар, номчаан чогаалының жанры, темазы, улустуң аас чогаалының бичии жанрлары – тывызыклар, үлегер домактар, дүрген-чугаалар, янзы-бүрү тывызыктыг бодалгалар дээш оон-даа өске.

Чечен чогаал номчуп, чечен омур-хевирлер-биле танышкан тудум, уругларның ниити сайзыралы, чүвени угап, медресеп билири, сагыш-сеткилдиң бодалдары улам делгемчиир, ханылаар, байлакшыыр. Авторнуң сөзүглелинге дүүштүр уругларның аас-биле харыылары, чечен омур-хевиринге хамаарыштыр билип алган бүгү-ле ажыктыг чүүлдери- оларның чечен чогаалды шингээдип ап турарының херечизи болур.

3 - кү класстың «Төрээн чугаа» эртеминге тургускан чижек ажылчын программа *чечен-эстетиктиг* болгаш *литература шинчилелдиг* принциптерге үндөзилеттингеш, «Төрээн чугаа» номнарының тургузуун болгаш утказын тодарадыр. Оон аңгыда чижек программада чаа федералдыг күрүне стандарттарының негелделерин езугаар уругларның номчулгага хамаарышкан билииниң деңгелдери, номчулга кичээлдериниң сорулгалары, өөредириниң чамдык аргалары, планнатынган түңгелдери, чижек хыналда ажылдары кирген.

Ажылчын программаны тургузарда дараазында литератураны ажылгаан:

- 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программасы. (Тываның ном үндүрер чери, Кызыл -2000).
- 3-кү класстың Н. С. Конгарның, Э. Д. Ондарның «Төрээн чугаа» ному (Тываның ном үндүрер чери, 2002)
- Н. С. Конгар. Класстан дашкаар номчулга ному (Тываның ном үндүрер чери, 2005)
- Э. Д. Ондар Методиктиг сүмелер. Эге школаның 3-кү класзының «Төрээн чугаа» ному – биле ажилдаар башкыларга дузаламчы- Кызыл: Тываның ном үндүрер чери, 2003.

- 1 – 4 класска диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы.

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга өөреникчилернин билир ужурлуг кол билиглери, мергежилдери болгаш чаңчылдары

3-кү классты доозуп тургаш, өөреникчилер дараазында чүүлдерни шингээди алган турар.

Номчулганын чаңчылдары:

2-ги класска алган билиглери улам ханыладыр болгаш быжыглаар.

Утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянныг номчууру. Номчулга үезинде нарын сөстөрни, ылаңгыя кылыг сөстөрнү, чүве аттарын, утка талазы-биле тудуш холбаалыг сөстөрни (чүве ады – биле эдеренчи, демдек ады – биле чүве адынын каттышканы) бот – боттарындан адырбайн, тудуштуруп номчууру. Сөзүглелде чугула утка илередир сөстү ылгап билири. Баштай иштинде номчааш, оон соонда аянныг, ыткыр номчууру. Диалогту аянныг рольдап номчууру. Иштинде оожум болгаш шилилгелиг номчулганың аргаларын шингээди алганы. Номчулганың темпизин сагып шыдаары. Таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 65-70 хире сөс.

Сөзүглел-биле ажыл. Сөзүглелдин кезектерин чогаалда болушкуннарның дес дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билир.

Улуг эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкының дузазы-биле сөзүглелдин планын тургузары.

Номчаан чүүлүнүн утказын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары. Чогаалдың кол бодалын илередип, боттарының сөстери-биле ону бадыткаары. Чогаалдың киржикчилеринин чугаазын барымдаалап, оларга үнелел бээри.

Болушкуннун чылдагаанын тайылбырлап шыдаары. Хайгаараан, көргөн-билген чүүлдеринин дугайында, башкының дузазы-биле сайгарган чуруктарга хамаарыштыр кыска чугаалар тургузары.

Делгеренгей болгаш кыска план езугаар номчаан чүүлүнүн утказын дес-дараалаштыр үшкү арындан чугаалап билири. Сөзүглелде билидинмес болгаш чаа сөстөрни, сөстүн чамдык уран аргаларын боттарының билир шаа-биле тайылбырлап шыдаары.

Чогаалдың кол темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлөр, абзацтар) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры. Чогаалдың маадырларының бирээзинин өмүнээзинден делгеренгей азы допчу чугаа кылып билири. Аас чогаалдарының болгаш чечен чогаалдың хевирлери-биле (жанрлар) практиктиг таныжылга. Басня, оон онзагай талазы.

3 -кү класстын өөреникчилеринин шингээди алыр билиглери:

- медреселди-биле шын номчуп, бижип болгаш чугаалаарынга өөренир;
- төрөөн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглери алыр;
- ном ажыглаарынга чаңчыгар болгаш дылга сонургалы, номчулгага болгаш билиглерже чүткүлү хайныгар;
- мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизитинер;
- өөренип турар чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга чаңчыгар.

3- кү классты доозуп тура номчулга программанын шингээди алганынын планнаттыг түңнелдери

Личностуг (личностные результаты)

өөреникчилер чүнү билир ужурлугул:

- өөредилгениң чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- бодунун ажылын түңнеп, үнелеп билири;
- бодунун төрөөн чуртунга болгаш чонунга, оон амыдырал-чуртталгазының хамаарылгазын шингээди алыры;
- өске чоннарның ниити мөзү-шынарының, моральдыг нормаларының талаларын билип алыры;

- бодунуң-даа, өске чоннуң кижилериниң кылган эки, багай талаларының уг- шиин тып билири;
- моральдыг нормаларга болгаш этиктиг негелделерге дүүштүр аажы- чаңын таарыштырары;
- өске кижилерниң сагыш-сеткилин, ишти-хөңнүн билири болгаш олар-биле кады сагыш-човаары;
- уран-чечен культура-биле таныжып тура эстетиктиг овур –хевирлерниң кижизиттинери;
- өөредилгеже, эртем-билигге чүткүлдүү;

өөреникчилер чүнү билип алырыл:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- аажы- чаңы моральдыг мөзү – шынарга, ужур-чурумга чагыртыры;
- өске чоннарның хамаатыларынга дең хамаарылгалыг болуру.

Предметтиг (предметные результаты)

(Раздел «Виды речевой и читательской деятельности»)

Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянныг номчууру;
- таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 65 – 70 хире сөс;
- чогаалдың адынга болгаш аңаа чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдың кол утказын тодарадып билири;
- чогаалдың темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлери, абзацтарны) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры;
- сөзүглелдин кезектерин чогаалда болуушкуннарның дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билири;
- улуг эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкының дузасы-биле сөзүглелдин планын тургузары база сөзүглелге болгаш оң кезектеринге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири;
- номчаан чүүлүнүн утказын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары;
- уруглар библиотекасында бар номнар-биле, алфавиттиг каталог аайы-биле номнарны тып билири;
- номчаан номнарының кыска тайылбырын тургузуп билири; справочниктер, энциклопедиялар болгаш уругларнын периодиктиг журналдары- биле ажылдап билири;
- чогаалдың кол маадырларының чугаазын, чүнү кылып турарын барымдаалап оларга үнелел бээри;

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- номчаан чогаалынга хамаарышкан бодунуң үзел-бодалын бодунуң сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- номчаан чогаалының эстетиктиг болгаш мөзү-шынар талазы-биле бодунуң бодалдарын чугаалап билири;
- номчаан чогаалының кол маадырларынга болгаш чогаалды бижээн авторнун позициязынга хамаарыштыр бодунуң үзел – бодалын бодунуң сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- дөмей сөзүглелдерни болгаш айтырыгларга харыыларны бижимел хевирге тургузуп билири;

Чогаадыкчы ажылдар (Раздел «Творческая деятельность»)

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- диалогту аянныг рольдап номчууру;
- план езугаар сөзүглелди тургузуп билири;
- хайгааралдың туннелинде бижимел чугааның хевирлерин (тодарадып бижири, угаап-бодаар), болган болуушкуннуң чылдагаанын тодарадып тургаш, чугааларны тургузуп билири;
- бердинген тема езугаар чогаадыгларны, номчаан номунга, көргөн кинозунга, теледамчыдылгага, сөзүглелдерниң үзүндүлеринге үнелээшкinnerни бижири билири;
- номчаан чугаазынга шийжиткен көргүзүглерге киржири, шээжи-биле доктаадып алган шүлүктерин, чогаалдың үзүндүлерин аянныг номчуп билири;

- бердинген чуруктар езугаар чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири.

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- чогаалдың маадырларының бирээзиниң өмүнээзинден делгеренгей азы допчу чугаа кылып билири; чугааның сюжедин болгаш кол маадырларының болуушкуннарын улаштыр чогаадыры;

- номчаан чогаалдарынга чуруктарны чуруп билири;

- бөлүк- биле ажылдап тура сценарийни болгаш проектилерни тургузуп билири;

(Раздел «Литературоведческая пропедевтика»)

Литература эртеминге баштайгы өөредилге

өөреникчилерниң өөренип алган турар билигдери:

- сөзүглелде чугула утка илередир сөстү ылгап билири; баштай иштинде номчааш, ооң соонда аянның быткыр номчууру;

- аас чогаалдарынын болгаш чечен чогаалдарынын хевирлери-биле (жанрлар) практиктиг таныжылга; басня, ооң онзагай талалары- биле таныжары;

- авторнун, кол маадырларныё сөзүн, пейзажтын, маадырларның хевир дүрзүзүн, оларның чүнү кылып турарын, амыдырал-чуртталгазын тодарадып ылгап билири;

- авторнун кол маадырларга хамаарылгазын тодарадып, чугаалап билири;

- жанрларны деңнеп тургаш ылгап билири (тоол – басня, тоол – тоолчургу чугаа, - тоол – чечен чугаа о. =.);

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- аянның уран номчулганың аргаларын (деңнелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш, сөзүглелдерниң анализин кылып өөренири;

- аналогия езугаар, аянның уран номчулганың аргаларын (деңнелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш сөзүглелдерни, шүлүктөрни чогаадып тургузуп өөренири.

Метапредметтиг (метапредметные результаты)

Регулятивтиг (Регулятивные)

өөреникчилерниң өөренип алган турар билигдери:

- бодунун кылыр ужурлуг ажылын планап болгаш салып алган сорулгалары-биле оларны дүүштүрүп билири;

- чаа өөрөнгөн уран – чечен чугаада башкының айтып кааны езугаар чүнү кылырын сагыыры;

- өөредиглиг кылдыныгларны аас болгаш бижимел хевирге кылып билири;

- болуушкун төнчүзүндө , ооң түңнелдерин анализтеп болгаш демдээн салган соонда эдилгелерни кылып билири;

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- башкы-биле демниг ажылдажыышкын үезинде чечен чогаалды өөренип шингээди алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;

- кылган ажылдарын ажыл үезинде болгаш ажыл соонда шын кылып турарын бот сайгарып шинчилеп билири;

- бодунун номчулга ажылын планап билири.

Билип алыышкын (Познавательные)

өөреникчилерниң өөренип алган турар билигдери:

- херек билиглерни словарьларны ажыглап тургаш тып билири;

- чогаалдарны болгаш ооң кол маадырларын деңнеп болгаш үнелел барымдаазын езугаар аңгылап билири;

- чогаалдың кол маадырларының сөстери, сагыш- сеткили, кылып турар чүүлдерин, аразында харылзааларын шингээди алыры.

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- херек билиглерни библиотекалардан, өөредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;

- амыдыралдың болуушкуннарын, чечен чогаалдын хевирлерин, кол маадырларын деңнеп болгаш аңгылап билири;

- чогаалды сайгарып турар үеде болгаш бодунун амыдыралынга даянып алгаш чылдагаан айтып турар харылзааларны, логиктиг угаан- бодалын аас болгаш бижимел хевирге шын тургузуп билири;

- бердинген статья-биле ажылдап билири (статьяныё кол бодалын тодарадып, планын тургузары).

Коммуникативтиг (Коммуникативные)

өөреникчилерниң өөренип алган турар билигдери:

- бөлүккө ажылдап өөренири; бодунуң бодалындан аңгыда эжиниң үзел-бодалын база дыңнап үнелеп билири;
- түннел үндүрерде бодунуң бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-өөруннун үзел-бодалы- биле деңнештирип билири;
- эжинге херек медээни шын тода дамчыдып билири;
- демниг ажыл үезинде эжинге дузаны чедирери, бот-боттарын хынажып билири;
- диалог чугааны чорудуп билири;
- салдынган сорулгаларны чедип алырда чугааны шын тургузуп билири;

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- салып алган сорулгаларны чедип алырда, өске кижилерниң үзел-бодалдарын база дыңнап билири;
- бөлүк-биле ажыл үезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

Шингээдиң алырынга планнаттынган түннелдерни түннээр чижек даалгалар

Номчулгага берген сөзүглел

Арылар

— Мен аьдым оьткарып каайн, сен хойну сугтаргаш, дөө дыттар хөлегезинге эккел, оглум — деп, ачазы айбылаан.

Эрен-оол халып-ла каан. Ол аьттыг кижиге өттүнүп, адыжы-биле чаязынче алагадай каап, бирде даалыктадып, бирде саяктадып каап чоруп орган. Хоюнга чоокшулап чоруй, сөөскен аразында бир-ле чараш чүве көрүп каан. Лаптуу бөмбүү дег, артында-ла хээленчек борбак куу чүве. Чоокшулап кээп ылавылаарга, арай чемдигир-даа ышкаш болган. «Аа, дыдык боорга ээзи октапкан-дыр» кылдыр бодап, бөмбүктү кургаг сөөскен-биле илбектептер дээн: карак-ла бо, оозу хылырт дээш мыйырлы берген. «өө-аа» дизе-ле —арылар! Сан-түң чок имиңейни-ле берген! Холун көдүрүп, чалданып чытпаже, даш-биле хапкан дег, хаваанга бир чүве чык дээн. Сегирип аары билек, чаагынга база бирээ чым-сырт кылган. Эрен-оол саргыгылаштыр кадалы берген арыны чылча тудупкаш, шаашкактаан молдурга дег, ыдып ыңай-ла болган. Ажыырынга шыдавайн, доңгайып чыдыпкаш, доозунналдыр тепкиленмишаан, ыглап бадырыпкан.

Карак чажындан Эрен-оолдуң чаагы улам ажып, кижип эгелээн. Ам кээп оваарнып, ызын тыртып алган. Аарып-ажаан черлерни нугугулап, өндейип кээрге, хойлары үстү берген, чамдыы дагже үнүп бар чораан. «Чаңгыс-даа башты ышкынмас» деп ава-ачазының сөзүнүң утказын Эрен-оол эки билер. Ынчангаш дегийт-ле тура халаан. Ырап бар чораан хоюн дайгырып чорааш, кынчыктырбайн дозуп, суггарып алгаш, дыттар хөлегезинге бөлүп, чыттырып алган.

193 с=с

Көк-оол Чамыян

3-кү класска чыл төнчүзүндө чорудар хыналда

чижек даалгаларның планнаттынган түннелдери

1-ги «Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгасы» деп бөлүктүң планнаттынган түннелдери

Планнаттынган түннел:

- аңгы-аңгы сөзүглелдерни ыткыр дыңзыг аянныг номчулга, иштинде номчулга болгаш дыңнап турар уеде уткаларын шын медреселдиг билип алыры; оларның онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырның), сөзүглелдерниң кол уткаларын болгаш кол маадырларын; утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарның чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыңнаан өөредиглиг, эртем- популярлыг болгаш уран-чечен сөзүглелдерге айтырыгларны салып билири.

Бердинген түннелдерниң чедип алырының билии:

- сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлериниң шынарларын тодарадыры;

- 2) _____
3) _____

Даалга №2

Билии: номчаан азы дыңнаан сөзүглелиниң кол утказын, кол маадырларын, сөзүглелдин утказынга хамаарышкан айтырыгларга харыылап тургаш, болуушкуннарның чурумун тодарадып билири;

Ортумак деңнелдиг билигний даалгазы

1. Сөзүглелге аттан бээр.

2. Чугааның кол утказынга тааржыр домакты демдегле.

- а) Эрен-оол хой кадарып чораан. ☐
б) Арылар Эрен-оолду көрүп каан. ☐
в) Ачазы хой кадарып чораан. ☐
г) Эрен-оол арыларны дүвүредипкеш, шактырып алган. ☐

3. Домактарны утказының аайы-биле дугаарла. 1 деп сан бар, 2, 3, 4 деп саннарны салыр.

- а) «өө-аа» дизе-ле _ арылар! ☐
б) Лаптуу бөмүү дег, артында-ла борбак куу чүве. 1
в) Ынчангаш дегийт-ле тура халаан. ☐
г) Ам кээп оваарнып, ызын тыртып алган. ☐

Эки шиңгээдин алган билигний даалгазы

1. Сөзүглелди кезектерге чарар. Кезек бүрүзүңге аттан бээр.

Хары:

- 1) _____
2) _____
3) _____

2. «Чаңгыс-даа башты ышкынмас» деп домакта чүлөрний дугайында чугаалап турарыл?

- а) хойлар дугайында в) өмбүктер дугайында ☐
б) арылар дугайында г) сөөкскер дугайында ☐

Даалга №3.

Билии: өөредиглиг, эртем- популярлыг болгаш уран-чечен сөзүглелдерге айтырыгларны салып билири.

Ортумак деңнелдиг билигний даалгазы

1. Номчаан сөзүглелге айтырыглар тургузуп бижи. Айтырыгларны дараазында сөстөр- биле эгеле.

Кым _____

Чүге _____

Чүү _____

Эки шиңгээдин алган билигний даалгазы

1. Номчаан сөзүглелиңге тывызык-айтырыгдан чогааткаш бижи.

2-ги бөлүк

«Чогаадыкчы ажыл» деп бөлүктүн чижек даалгалары

Планнатынган түннел: сөзүглелди рольдап номчууру.

Билген турар үжүрлүг билиглери:

- сөзүглелден авторнун болгаш маадырның сөзүн тып билири.
- сөзүглелдин маадырының аажы-чаңын болгаш сагыш-сеткилиниң байдалын көргүскөн одуругларны ун аянын сагып тургаш, аянныг номчууру.

Чижек даалгалар

Даалга №1

Билген турар үжүрлүг билиглери: сөзүглелден маадырның болгаш авторнун сөстөрүн тывары.

Ортумак деңнелдиг билигний даалгазы

1. Сөзүглелди эгезинден эгелээш «сылдысчыгашка» чедир номчу. Аянын номчуурунга белеткен.

Эки шиңгээдин алган билигний даалгазы

1. Сөзүглелден ачазының чугаазын тыпкаш, ушта бижи. Ону аянын номчу.

Даалга № 2.

Билген турар үжүрлүг билиглери: сөзүглелдин маадырының аажы-чаңын болгаш сагыш-сеткилинин байдалын көргүскен одуругларны ун аянын сагып тургаш, аянын номчууру.

Ортумак деңнелдиг билигний даалгазы

1. үзүндүден оолдун харыысаалгалыын көргүскен домакты тыпкаш, адаан шый.

Карак чажындан Эрен-оолдун чаагы улам ажып, кижип эгелээн. Ам кээп оваарнып, ызын тыртып алган. Аарып-ажсаан черлерни нугугулап, өндейип кээрге, хойлары үстү берген, чамдыы дагже үнүп бар чораан. «Чаңгыс-даа баиты ышкынмас» деп ава-ачазының сөзүнүн утказын Эрен-оол эки билир. Ынчангаиш дегийт-ле тура халаан. Ырап бар чораан хоюн дайгырып чорааш, кынчыктырбайн дозуп, суггарып алгаиш, дыттар хөлегезинге бөлүп, чыттырып алган.

2. Адаанда үзүндүден кол маадырның арыларга ызыртып турарын көргүскен одуругларны тыпкаш, кандыг аян-биле ону номчуурун тодараткаш, үн аянын сагып тургаш, номчу.

Холун көдүрүп, чалданып чытпажсе, даи-биле хапкан дег, хаваанга бир чүве чык дээн. Сегирип аары билек, чаагынга база бирээ чым-сырт кылган. Эрен-оол саргыгылаштыр кадалы берген арыны чылча тудупкаш, шаашкактаан молдурга дег, ыдып ыңай-ла болган. Ажыырынга шыдавайн, доңгайып чыдыпкаш, доозунналдыр тепкиленмишаан, ыглап бадырыпкан.

Эки шиңгээдин алган билигний даалгазы

1. үзүндүнү номчааш, чүнүн дугайында чугаалап турарын тодараткаш, бижи. Ол домакты тыпкаш, аянын номчу.

«Аа, дыдык боорга ээзи октапкан-дыр» кылдыр бодап, бөмбүктү кургаг сөөскен-биле илбектептер дээн: карак-ла бо, оозу хылырт дээш мыйырлы берген. «өө-аа» дизе-ле – арылар! Сан-түн чок имиңейни-ле берген!

3-кү бөлүк

«Литературлуг пропедевтика» деп бөлүктүн чижек даалгалары (литературоведческая пропедевтика)

Планаттынган түңнел: өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден чугула болгаш кол чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга өөреникчилерни чаңчыктырар.

Билген турар үжүрлүг билиглери:

- чогаалдарның жанрын тодарадыры;
- чогаалдың темазын, идеяын тодарадыры;
- аңгы-аңгы чогаалдарны янзы-бүрү барымдааларының(темазын, авторун, жанрын) аайы-биле бөлүктөп өөренири.

Чижек даалгалар

Билген турар үжүрлүг билиглери: чогаалдың жанрын тодарадып билири.

Даалга № 1.

Ортумак деңнелдиг билигний даалгазы

1. Бо чугаа чогаалдың кандыг жанрынга хамааржырыл? Харыыны демдегле.

а) чечен чугаа

☐ в) шүлүк

☐

б) тоол

☐ шии

☐

Эки шингээдип алган билигний даалгазы

1. Номчаан чогаалдарың (сөзүглелдерин) аразындан бо чогаалдың (сөзүглелдин) жанрынга (хевириңге) дүгжүп турар чогаалдың (сөзүглелдин) адын бижи:

Даалга № 2

Билген турар үжүрлүг билиглери: чогаалдың (сөзүглелдин) темазын тодарадып билири.

Ортумак деңнелдиг билигний даалгазы

1. Номчаан сөзүглел кандыг темага хамааржып турарыл?

а) Төрээн чурт

в) Аж[□]л-иш, амыдырал

☐

б) Экология, кадыкшыл

г) Ч[□]лдың үелери

☐

Эки шингээдип алган билигний даалгазы

1. Эрен-оол ышкаш оолдарга чүнү чагыыр сен?

а) Арыларга шактыргаш, эки ыглаар.

☐

б) Дириг амытаннарны эки дүвүредир.

☐

в) Ары бүрүзүңге бөмбүк-биле өг кылып бээр.

☐

г) Кандыг-даа амытанның оран-савазынга дээп болбас.

☐

2. Автор эң-не кол чүнү чугаалаксааныл?

а) Эрен-оолдун ачазының дугайында

☐

б) тенек оол дугайында

☐

в) хойлар дугайында

☐

г) бойдуска камныг болурунун дугайында

☐

Чижек хыналда даалгаларның шын харыылары

Бөлүктү ң дугаары	Даалга лар дугаары	Даалгаларның деңнели	Кез
1-ги бөлүк	№1	Ортумак билигний Эки шингээдип алган билигний	
	№2	Ортумак билигний Эки шингээдип алган билигний	
	№3	Ортумак билигний Эки шингээдип алган билигний	
2-ги бөлүк	№1	Ортумак билигний Эки шингээдип алган билигний	
	№2	Ортумак билигний Эки шингээдип алган билигний	
3-кү бөлүк	№1	Ортумак билигний Эки шингээдип алган билигний	
	№2	Ортумак билигний Эки шингээдип алган билигний	

Даалгаларның түңнелин үнелээри:

28-32 балл. Эки шингээдип алган («5»)
 21-27 балл. Эки шингээдип алган («4»)
 16-20 балл. Шингээдип алган («3»)
 15 баллдан куду. Шингээдип албаан («2»)

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАН ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМЧУЛГА 3 КЛАСС

№	Темалыг бөлүү, кичээлдің темазы
1.	ЭКИИ, ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМЧУЛГА Мөөрей«Угаанныглар, сагынгырлар» Тыва черге йөрээл. <i>Е. Танова</i>
2.	УЛУСТУҢ ААС ЧОГААЛЫНЫҢ БИЧЕ ХЕВИРЛЕРИ Тывызыктар. үлегердомактар. Оюн үдээн чугаалар .Узун-тыныш
3.	ӨӨРЕНИП ӨӨРЕН Аккырмаа биле ийи <i>С. Сүрүң-оол</i> . Бодалга бодааным <i>Н. Носов</i>
4.	Ийи 2 <i>Е. Танова</i> . Эдилелдің ээзинде. <i>Ч. Ондар</i>
5.	ЧЫЛДЫҢ ҮЕЛЕРИ. ТОДУГ-ДОГАА КҮЗҮМЕЙНИ Күскү аргага <i>О. Саган-оол</i> . Кайгамчыктыг картошка <i>Э. Кечил-оол</i>
6.	Кыштың тыныжы <i>Ч. Ондар</i> Харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы.
7.	ЭКИ КЫЛГАН АЖЫЛ – ЭЛЕП ЧИТПЕС АЛДАР Шартылаа биле кымыскайк <i>Ю. Кюнзегеш</i> . Ажыл <i>Ю. Кюнзегеш</i>
8.	Арзылаң биле Пар <i>О. Сувакпит</i> . Салаалар <i>О. Сувакпит</i>
9.	ХӨКТҮГ УЖУРАЛДАР, СОЛУН БОЛУУШКУННАР Мыйыт <i>К-Э. Кудажы</i> . Ууттунмас тоорук <i>С. Сүрүң-оол</i>
10.	БОЙДУСТУҢ ЧАЖЫТТАРЫ Алдын шынаа <i>М. Пришвин</i> . Чогум чүл ол, уруглар? <i>С. Комбу</i>
11.	Хек <i>С. Сүрүң-оол</i> . Кушкаштарның медээзи <i>Г. Скребицкий</i>
12.	ЧЫЛДЫҢҮЕЛЕРИ. АККЫР ХАРЛЫГ КЫЖЫМ Кыш <i>Б. Хөвөңмей</i> . Кыштыңшүлүкчүзү <i>М. Кенин-Лопсан</i> . Кыш. <i>А. Пушкин</i>
13.	Харжыгаш. <i>М. Кенин-Лопсан</i> . Ак кодан. <i>Л. Толстой</i> . Соок-Ирей. <i>Л. Чадамба</i>
14.	БОЙДУСКА ХУМАГАЛЫГ БОЛУУЛУ! Өскүс аңгыр. <i>М. Кенин-Лопсан</i> . Хүрээлелди камгалаңар. <i>Ч. Кара-Күске</i> . Эмнеп алган. <i>О. Сувакпит</i>
15.	АВТОРЛУГ ТООЛДАР Сагынгыр күске. <i>С. Пюрбю</i> , Угаанныг күске. <i>С. Маршак</i>
16.	Кажар дииң. <i>С. Пюрбю</i> . Оптук чыккылаа. <i>С. Пюрбю</i>
17.	Бодаган. <i>Т. Кызыл-оол</i> . Багай чаңчыл. <i>Т. Кызыл-оол</i>
18.	ТӨРЭЭН ЧУРТУМ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ Шолататканым. <i>Э.Кечил-оол</i> . Ийи алышкы. <i>А. Барто</i>
19.	Бистиң проективис «Бистиң ачаларывыс (акыларывыс) – Ада-чуртувустуң камгалакчылары»
20.	УЛУС АРАЗЫНДАН ИЕ КАРАА ЧЫМЧАК Ием холу. <i>Б. Хөвөңмей</i> . Ававыс чокта. <i>С. Тока</i> Ава сөзүн дыңнавака. <i>Э. Кечил-оол</i>
21.	ЧЫЛДЫҢ ҮЕЛЕРИ. ХӨГЛҮГ ЧАЗЫМ. Онза үе. <i>О. Саган-оол</i> Часкы тарылга. <i>Л. Чадамба</i> . Харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы..
22.	УЛУСТУҢ ААС ЧОГААЛЫ. ТООЛДАР. Чыраа кулун. Хам Бөрү биле Шинчээчи Бөрү.
23.	БИСТИҢ БИЧИИ ӨҢНҮКТЕРИВИС Мени таныыр. <i>К Ондар</i> . Сайдаяк. <i>С. Комбу</i> , Оол биле кушкаш. <i>О. Саган-оол</i>
24.	ТӨӨГҮ БОЛГАШ ТООЛЧУРГУ ЧУГААЛАР Дуза дилээн адыг. Аскыр Дагаа чүге даң бажында алгырар апарганыл?
25.	ОЙНАКСАНЧЫГ ОЮННАРЫМ Чылгылаар мен. <i>Ч. Кара-Күске</i> . Чуңгу <i>Ч. Кара-Күске</i>
26.	КИЖИ БОЛУРУ ЧАЖЫНДАН

	Шериг-оолдун олчазы. <i>С. Сүрүң-оол</i> . Алышкылар. <i>Ч. Кара-Күске</i>
27.	ӨСКЕ ЧОННАРНЫҢ ААС ЧОГААЛЫ Ыят чок крокодил (кхмер тоол). Ийи элчиген (кыргыз улустун тоолу)
28.	ЧОНУМ ЧААГАЙ ЕЗУ-ЧАҢЧЫЛДАРЫ. Таңды кежии. <i>К-Э. Кудажы</i>
29.	Муңгашталган балыктар. <i>М. Кенин-Лопсан</i>
30.	Артыш. <i>Е. Танова</i>
31.	Харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы
32.	ЧЫЛДЫҢ ҮЕЛЕРИ. ЧАРАШ ЧАЙЫМ Каас үе. Л. Чадамба, Чодураа. <i>С. Сүрүң-оол</i>
33.	Чайлагга. <i>С. Сарыг-оол</i> Солун чайым. <i>Э. Кечил-оол</i>
34.	Бистиң проективис «Мээң ынак чогаалчым»
	Шупту: 34 шак